

פרק ב - היחס למינים ולספרי מינים והקריטריון ליציאה מכלל ישראל

עיקר הציווי בעבודת כוכבים שלא לעבוד אחד מכל הברואים, לא מלאך ולא גלגל ולא כוכב ולא אחד מארבעה היסודות ולא אחד מכל הנבראים מהן. ואף על פי שהעובד יודע שה' הוא האלוהים והוא עובד הנברא הזה על דרך שעבד אנוש ואנשי דורו תחילה - הרי זה עובד כוכבים. ועניין זה הוא שהזהירה תורה עליו ואמרה (דברים ד, ט): "וּפֶן תִּשָּׂא עֵינֶיךָ הַשְּׁמַיְמָה וְרֵאִיתָ אֶת הַשָּׁמַיִם וְגו' אֲשֶׁר חָלַק ה' אֱלֹהֶיךָ אֶתְּם לְכָל הָעַמִּים" - כלומר, שמא תשוט בעין לבך תראה שאלו הן המנהיגים את העולם, והם שחלק ה' אותם לכל העולם להיות חיים והווים, ואינם נפסדים כמנהגו של עולם, ותאמר שראוי להשתחוות להם ולעובדן. ובעניין הזה ציווה ואמר (שם יא, טז): "הֲשִׁמְרוּ לְכֶם פֶּן יִפְתָּה לְבַבְכֶם" - כלומר שלא תטעו בהרהור הלב לעבוד אלו, להיות סרסור **ביניכם ובין הבורא** (עיין גם הל' תשובה ג, ט)¹².

הערות - ילמד ענוים דרכו

12 מדברי הרמב"ם האלו למד הרמב"ן שלא רק שאין לעשות מעשי עבודה, כקרבנות או השתחויה, למלאכים, אלא גם אסור להתפלל אליהם. וז"ל ב"תורת ה' תמימה": "והעבודה זרה השלישית - מהם העובדים למלאכים, הם הנבדלים, והם שרים של האומות, כמו שנאמר: 'זושר מלכות פרס', 'זושר מלכות יון', 'מיכאל שרכם', או שיחשבו שיש להם יכולת, או להיותם מליצים בינם ובין האל לעובדים אותם, וכל אחד עובד שלו. וכל זה נזהר לנו בתורה. ונראה שאפילו להתפלל להם על דרך זה - אסור לנו כמו שנאמר בהגדה: 'בשר ודם יש לו אוהב, אם באת לו עת צרה, אינו נכנס לביתו פתאום, אלא הולך ועומד על פתח חצרו של פטרונו וקורא לעבדו או לבן ביתו, והוא אומר לו: איש פלוני עומד בחוץ; אבל הקב"ה אינו כן, אלא אמר הקב"ה: אם באת לך עת צרה לא תצווח לא למיכאל ולא לגבריאל ויענו לך, אלא אלי צווח ואני אענה לך, הה"ד: כל אשר יקרא בשם ה' ימלט, הן ימלט, ולא לגבריאל'. ולפי זה אנו אין אנו עושים יפה בזה שאומרים: 'במיכאל שרא רבא' ובמכניסי רחמים, וכן נראה דברי הרב בספר המדע. ובמין זה של ע"ז אמר הכתוב: 'ויעבדו אלוהים אחרים', כי המלאכים נקראים אלוהים. והם אלוהי השמים, והשופטים אלוהי הארץ, כמו 'נתתיך אלוהים לפרעה'; 'אלוהים לא תקלל' - תרגם דייגא. ולכן אמר הכתוב: 'זובח לאלוהים יחרם', בפתחות הלמ"ד כי הם צבאות מעלה שאלוהותם וכוחם ידוע. וכן תראה בסיעה של ירמיהו שהזכיר שם מיני עבודה זרה אלו: 'ויענו כל העם העומדים כי מקטרות נשיהם לאלוהים אחרים', ושם כתוב: 'לעשות כוונים למלכת השמים'. וענייני עבודה זרה של ישראל היו מן הכת הזה". לדעת הרמב"ן, זה היה קלקול חטא העגל - עיין בדרשת "תורת ה' תמימה" ובפירושו לכי תשא.

וכן בספר מלמד התלמידים, יתרו, עה"פ לא יהיה לך: "גם מה שנהגו בקצת מקומות לומר 'מכניסי רחמים הכניסו רחמים עלינו וכו'" - לא טוב המנהג ההוא, ומעשיך יקרבוך לא המלאכים ולא זולתם, ראוי לפגוע בהם שלא יקבלם באלוה. וראיה לזה שלא מצאנו בתפילת משה רבינו ולא בתפילת שאר הנביאים ולא בסדר אנשי כנסת הגדולה זכר, רק לשם לבדו יתעלה. ומה שאמר יעקב: 'המלאך הגואל אותי מכל רע יברך את הנערים וגו'' - אל השם לבדו היתה התפילה ההיא, כי כן קדם לו: 'האלוהים הרועה אותי מעודי עד היום הזה', רוצה לומר השולח המלאך הגואל אותי יברך את הנערים או רצה בו: 'מלאכו הגואל אותי', ויהי המלאך במקום זה רצון ה', לא אחד מן הנבראים, כי כן בא בקצת מקומות... הכוונה בזה שהתורה הזהירה מן השיתוף ומכל הגורם אותו, והיא המצווה הראשונה מן הדיבור הזה".

מסלול 1: יום ג, א סיון	מסלול 3: יום ה, כט אייר
מסלול 2: יום ד, א סיון	מסלול 4: יום א, א סיון

ספרים רבים חברו עובדי כוכבים בעבודתה¹³ היאך עיקר עבודתה ומה מעשיה ומשפטיה. ציוונו הקדוש ברוך הוא שלא לקרות באותן הספרים כלל ולא נהרהר בה ולא בדבר מדבריה. ואפילו להסתכל¹⁴ בדמות הצורה אסור, שנאמר (ויקרא יט, ד): "אַל תִּפְנוּ אֶל הָאֱלִילִים". ובעניין הזה נאמר (דברים יב, ל): "וּפֶן תִּדְרֹשׁ לְאֱלֹהֵיהֶם לְאֹמֶר: אֵיכָה יַעֲבֹדוּ" - שלא תשאל על דרך עבודתה היאך היא? אף על פי שאין אתה עובדה, שדבר זה גורם להפנות אחריה ולעשות כמה שהן עושין, שנאמר (שם): "וְאֶעֱשֶׂה¹⁵ כֵּן גַּם אֲנִי". וכל הלאווין האלו בעניין אחד הן, והוא שלא יפנה אחר עבודת כוכבים. וכל הנפנה אחריה בדרך שהוא עושה בו מעשה - הרי זה לוקה.

ולא עבודת כוכבים בלבד הוא שאסור להפנות אחריה במחשבה, אלא כל מחשבה שהוא גורם לו לאדם לעקור עיקר מעיקרי התורה מוזהרין אנו שלא להעלותה על לבנו ולא נסיח דעתנו לכך ונחשוב ונמשך אחר הרהורי הלב. מפני שדעתו של אדם קצרה ולא כל הדעות יכולין להשיג האמת על בוריו. ואם ימשך כל אדם אחר מחשבות לבו נמצא מחריב את העולם לפי קוצר דעתו. כיצד? פעמים יתור אחר עבודת כוכבים ופעמים יחשוב ביחוד הבורא - שמא הוא שמא אינו; מה למעלה ומה למטה; מה

הערות - ילמד עניים דרכו

וכן דברי המהר"ל בנתיבות עולם, נתיב העבודה פרק יב, שישראל יותר קרובים מהמלאכים וכיצד יהיו מליצי ישר עלינו? ואפילו אנו מתפללים בעילגות - הקב"ה מקשיב ורוצה בתפילותינו. ועיין גם בספר קרבן נתנאל סוף פרק א של רה"ש. ועיין בספר שערי רחמים בהנהגת הגר"ח מוואלאזין אות כו, תמה על מה שהעולם נוהגים לומר בליל שבת בבואם לביתם "ברכוני לשלום" והוא לא היה אומר. (ויש לדחות דבריו, שהרי ברכה אדם מבקש גם מחברו, מה שאין כן לעניין תפילה, וזה פשוט). אבל בקשת "מכניסי רחמים" נמצאת בסדר רב עמרם גאון. וכתב הריקאנטי לבמדבר יג, ב: "וטעם: 'ויבא עד חברון' - ידעת מה שאמרו רז"ל (סוטה לד, ב) על כלב כי הלך שם להשתטח על קברי האבות ואמר: 'אבותי! בקשו עלי רחמים מלפני הקדוש ברוך הוא כדי שאנצל מעצת המרגלים'. זה המאמר יחסום פי האומרים שאין לומר 'מכניסי רחמים'. גם מה שאמרו עוד רז"ל במסכת תעניות (טז, א): 'ולמה יוצאין לבית הקברות? כדי שהמתים יבקשו עליהם רחמים', זהו (ירמיהו טו, א): 'אם יעמוד משה ושמואל לפני'. ועיין בשיבולי הלקט רפב, ובמור וקציעה (סימן ג) ביאר שכיון שמוסיף ואומר 'משרתי עליון' כלומר הבאים בשליחותו של מקום, הרי תלה הגדולה וחפץ ההשגחה בבעליה. ויש שהביאו את הגמרא בסנהדרין מד, ב: 'רבי יוחנן אמר: לעולם יבקש אדם רחמים שיהו הכל מאמצין את כוחו, ואל יהיו לו צרים מלמעלה'. אולם מכאן משמע שרק מותר שהם יכניסו התפילה ולא יהיו עוצרים אותה, אך לא שיתפללו עלינו.

13 הרמב"ם מצטט מהם במו"נ ג, כט; לז.

14 עיין מגילה כח, א: "שאל רבי את רבי יהושע בן קרחה: במה הארכת ימים? ... אמר לו: מימי לא נסתכלתי בדמות אדם רשע. דאמר רבי יוחנן: אסור לאדם להסתכל בצלם דמות אדם רשע, שנאמר: 'ולא פני יהושפט מלך יהודה אני נשא אם אביט אליך ואם אראך'. רבי אלעזר אמר: עיניו כהות, שנאמר: 'ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו מראות' - משום דאסתכל בעשו הרשע".

15 איך הרמב"ם קרא ולמד? עיין בספרי דברים קע: "לא תלמד לעשות כתועבות הגויים ההם - יכול אי אתה רשאי ללמוד להורות ולהבין? תלמוד לומר: 'לעשות', לעשות אי אתה למד, אבל אתה למד להורות ולהבין".

מסלול 1: יום ג, א סיון	מסלול 3: יום ה, כט אייר
מסלול 2: יום ד, א סיון	מסלול 4: יום א, א סיון

לפנים ומה לאחור; ופעמים בנבואה שמא היא אמת שמא היא אינה; ופעמים בתורה שמא היא מן השמים שמא אינה; ואינו יודע המידות שדין בהן עד שידע האמת על בוריו, ונמצא יוצא לידי מינות. ועל עניין זה הזהירה תורה ונאמר בה (במדבר טו, לט): "וְלֹא תִתְּוֹרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אִתְּם זָנִים", כלומר: לא ימשך כל אחד מכם אחר דעתו הקצרה וידמה שמחשבתו משגת האמת. כך אמרו חכמים (ברכות יב, ב): "אחרי לבבכם - זו מינות, ואחרי עיניכם - זו זנות". ולא זו אף על פי שהוא גורם לאדם לטורדו מן העולם הבא, אין בו מלקות.

מצוות עבודת כוכבים כנגד המצוות כולן היא, שנאמר (במדבר טו, כב): "וְכִי תִשְׁגוּ וְלֹא תִעֲשׂוּ אֶת כָּל הַמִּצְוֹת וגו'" ומפי השמועה למדו שבעבודת כוכבים הכתוב מדבר. הא למדת שכל המודה בעבודת כוכבים - כופר בכל התורה כולה ובכל הנביאים ובכל מה שנצטוו הנביאים מאדם ועד סוף העולם, שנאמר (שם כג): "מִן הַיּוֹם אֲשֶׁר צִוְּהָ ה' וְהִלָּאָה לְדִרְתֵיכֶם". וכל הכופר בעבודת כוכבים - מודה בכל התורה כולה ובכל הנביאים ובכל מה שנצטוו הנביאים מאדם ועד סוף העולם, והוא עיקר כל המצוות כולן¹⁶.

ישראל שעבד עבודת כוכבים הרי הוא כעובד כוכבים לכל דבריו ואינו כישורא שעובר עבירה שיש בה סקילה. מומר לעבודת כוכבים - הרי הוא מומר לכל התורה כולה. וכן האפיקורסים מישראל, אינן כישורא לדבר מן הדברים ואין מקבלים אותם בתשובה לעולם שנאמר (משלי ב, יט): "כָּל בְּאֵיָהּ לֹא יִשׁוּבוֹן וְלֹא יִשְׁיגוּ אַרְחֹת חַיִּים". והאפיקורסים הם התרים אחר מחשבות לבם בסכלות דברים שאמרנו עד שנמצאו עוברים על גופי תורה להכעיס בשאט בנפש ביד רמה ואומרים שאין בזה עוון, ואסור לספר (=לדבר) עמהן ולהשיב עליהן תשובה כלל, שנאמר (שם ה, ח): "וְאַל תִּקְרַב אֶל פֶּתַח בֵּיתָהּ", ומחשבה של אפיקורוס לעבודת כוכבים.

כל המודה בעבודת כוכבים שהיא אמת, אף על פי שלא עבדה, הרי זה מחרף ומגדף את השם הנכבד והנורא. ואחד העובד עבודת כוכבים ואחד המגדף את ה', שנאמר (במדבר טו, ל): "וְהִנֵּפֶשׁ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה בְיַד רְמָה מִן הָאֲזָרַח וּמִן הַגֵּר אֵת ה' הוּא מְגַדֵּף". לפיכך תולין עובד עבודת כוכבים כמו שתולין את המגדף ושניהם נסקלין. ומפני זה כללתי דין המגדף בהלכות עבודת כוכבים ששניהם כופרים בעיקר הם.

הערות - ילמד ענוים דרכו

16 מו"נ ג, כט: "כי שורש תורתנו כולה וצירה אשר עליו היא סובבת הוא מחיית אותן דעות מן הלבבות ומחיית אותן עקבות מן המציאות כדי למחותן מן הלבבות". וכן שם ג, לו: "שמבוקשה של התורה כולה והציר שעליו היא סובבת הוא להסיר ע"ז ולמחות את עקבותיה..."

מסלול 1: יום ג, א סיון	מסלול 3: יום ה, כט אייר
מסלול 2: יום ד, א סיון	מסלול 4: יום א, א סיון

שאלות מנחות:

- ✦ מדוע יש ראשונים שתקפו את הנוסחים בפיוטים שיש בהם פנייה למלאכים - האם מפני שהתפילה כמו עבודה, ונמצא שעובד אליהם, או שעצם אי הפנייה הישירה לה' היא הבעייתית? מה יהיה היחס כשאינו מתפלל לצדיק או לאבות או למלאך, אלא רק פונה אליו שיתפלל עליו?
- ✦ האם יש הבדל בין פנייה למלאך שיתפלל אליו או לצדיק שנפטר לבין פנייה לחברו שיתפלל עליו?
- ✦ איך קרא הרמב"ם בספרי עבודה זרה וספרי מינות, אם אסור לקרוא בהם?
- ✦ כאשר לומדים אמונה, האם אסור להעלות שום מחשבת מינות בליבנו?
- ✦ מה "כרטיס היציאה" מכלל ישראל? האם יש דבר כזה בכלל?
- ✦ מדוע היחס ליהודי מומר חמור מהיחס ליהודי שרוצח באופן סדרתי או ליהודי שמחלל שבת לתאבון?